

Russerne i Danmark 1943–1945

»Osttruppen« og andre »freiwillige Verbände« i den tyske besættelseshær

Af Palle Roslyng-Jensen

Adjunkt, cand. mag. Palle Roslyng-Jensen gennemgår i artiklen de frivillige russiske krigsfangers deltagelse i den tyske besættelseshær i Danmark. Den generelle tyske politik over for anvendelsen af tidligere sovjetborgere som hjælpetropper undergik flere dramatiske skift, men muliggjorde i besættelsens sidste fase indsættelse af dem i så store mængder, at den tyske forsvarsevne i Danmark var væsentlig påvirket af disse hjælpetroppers loyalitet. En række episoder før og efter den 5. maj 1945 demonstrerede, at hjælpetropperne var villige til og evnede at rette våbnene mod de tyske foresatte.

De sovjetiske krigsfrivillige i den tyske hær og deres behandling i Sovjetunionen efter 1945 har i de seneste år været behandlet i to oversatte bøger inden for genren »dokumentarisk skønlitteratur«. Begge bøger har fået en vid udbredelse på det danske bogmarked. Det drejer sig om Per Olov Enquist: *Legionærene* (1969) og Alexander Solsjenitsyn: *Gulag Øhavet 1918–1956. I–II* (1974).

Enquist gennemgår i sin bog den svenske debat om »baltutlämnin-gen« i 1945–46, den svenske tvangsudvisning og overgivelse til Sovjetunionen af et antal baltere, der havde været frivillige i den tyske værnemagt, og som efter at være blevet indesluttet i Kurlands-lommen undveg til Sverige tværs over Østersøen i dagene lige før og efter den tyske kapitulation. Under arbejdet på sin bog opsøgte Enquist nogle af de udviste baltere, og han konstaterede her, at de udviste gennemgående havde fået en meget lempelig behandling af de sovjetiske myndigheder, i modsætning til udleveringsmodstandernes og det meste af den svenske opinions forventninger i 1945–46.

Solsjenitsyn hævder i modsætning hertil, at de krigsfrivillige in toto blev dømt til langvarigt straffearbejde, idet behandlingen af dem var ulige hårdere end af almindelige sovjetiske krigsfanger, der som hovedregel endte i straffelejre med en dom på 10 år. Deres forseelse var, at de havde ladet sig tage til fange. Den samlede tilgang til de sibiriske fangelejre efter 1945 bedømmer han til at have været af mindst samme størrelse som i tredivernes slutning. På denne baggrund retter Solsjenitsyn også utvetydige anklager mod Vestmagterne for en inhuman politik

ved deres automatiske overgivelse af samtlige krigsfrivillige i sovjetisk varetægt¹.

Spørgsmålet er selvsagt væsentligt ved enhver bedømmelse af Stalinstyrets indre politik; men på grund af det totale omfang af den sovjetiske krigsdeltagelse på tysk side er en beskrivelse af russernes og andre sovjetiske folkeslags indsats i den tyske værnemagt også af interesse. Det er anslået, at omkring 800.000 sovjetiske krigsfanger, baltre inklusive, har været forsynet med tysk uniform, heraf 300.000 som egentlige soldater, mens de resterende virkede som Hilfswillige, d. v. s. uniformerede, men ubevæbnede arbejdsoldater².

I Danmark befandt der sig ved krigens slutning 12–15.000 tidligere sovjetborgere i den tyske besættelsesstyrke, hvortil kom et lidt mindre antal ungarere og frivillige af anden national herkomst. De ca. 25.000 krigsfrivillige udgjorde næsten 25 % af den tyske hærs samlede mandskab i Danmark på dette tidspunkt; deres krigsvillighed og loyalitet er derfor af betydning i en vurdering af den tyske militære opbygning i Danmark og tyskernes potentielle mulighed for at kunne føre en »Endkamp« i Danmark.

Det var kun et beskedent antal danskere, der fik kontakt med de russiske tropper i Danmark. Sproglige barrierer var én grund, hvortil kom, at russerne var placeret i de mest isolerede tyske befæstningsværker og kaserner. I intet tilfælde blev russerne, i modsætning til ungarerne, anbragt i byrområder. Kun i dagene efter d. 5. maj 1945 var der nærmere føling i området omkring Ringkøbing. Russiske enheder var på dette tidspunkt i åbent mytteri mod deres tyske foresatte. Mytteriet blev pacificeret ved et uformelt og uaftalt samarbejde mellem danske, engelske og tyske væbnede styrker. Interesses modsætningerne mellem de hidtil krigsførende parter havde grænser.

Det tyske angreb på Sovjetunionen i juni 1941 mødtes af en mangelfuldt forberedt sovjetisk hær. I en række omfattende omringningslag i løbet af sommeren og efteråret blev der taget millioner af sovjetiske krigsfanger. Den 1. marts 1942 skulle tallet, ifølge tyske kilder, andrage 3.600.000³. Senere kom der flere til, alt i alt vel op imod 5 millioner sovjetiske soldater endte i de tyske fangelejre. Hertil føjedes flere millioner af forflyttede tvangsarbejdere fra de besatte områder i Hviderusland, Ukraine og Rusland.

1. Solsjenitsyn. I. s. 280 ff.

2. George Fischer: *Soviet Opposition to Stalin*. Harvard historical Studies. vol. 25 (1952) s. 45.

3. Memo. af A. Rosenberg 28.2.1942. cit. efter Fischer s. 3.

De sovjetiske krigsfanger blev behandlet tydeligt dårligere end krigsfanger fra andre nationer. Formelt med den begrundelse, at Sovjetunionen ikke havde underskrevet Genèvekonventionen om krigsfangers behandling, i virkeligheden med baggrund i det nazistiske regimes raceforestillinger og antikommunisme. Hundredetusinder af krigsfanger døde fra et tidligt tidspunkt på grund af underernæring og sult. Alene for at undgå den bitre sult ville et stort antal krigsfanger være villige til at trække i en tysk uniform. Herudover er det givet, at der blandt de mange krigsfanger måtte være et betydeligt antal, hvis loyalitet over for det siddende styre under Stalin ikke kunne være overvældende stor. Tvangskollektiviseringen af det sovjetiske landbrug og de store udrensninger i partiet og hæren i 30'erne havde grebet meget dybt i det sovjetiske samfund og måtte have skabt et stort antal potentielle modstandere af regimet.

Få måneder efter det tyske angreb på Sovjetunionen blev spørgsmålet om anvendelsen af sovjetiske krigsfrivillige taget op til behandling på initiativ af Værnemagten, der klart så den enorme rekrutteringsmark, der var til rådighed i de sovjetiske krigsfanger. Værnemagtens bestræbelser blev i et vist omfang støttet af Rosenbergs Ostministerium og Auswärtiges Amt, der dog begge var organer med ret begrænset indflydelse under de grasserende kompetencestridigheder i Det tredje Rige. Deres støtte til oprettelsen af frivilliglegioner, specielt ved en præferentiel behandling af sovjetiske nationale minoriteter, havde nøje sammenhæng med de mange planer om udnyttelsen af det sovjetiske område samt muligheden for at stimulere til nationale oprør i Sovjetunionen.

Modsat dem stod i særdeleshed Himmler og hele SS-apparatet samt rigskommissæren for Ukraine, Gauleiter Koch. På grundlag af den nazistiske opfattelse af russerne som undermennesker nægtede de at besmudse det tyske korstog med undermennesker i tysk uniform. Hertil kom generalisationer om russernes almindelige upålidelighed samt, at man ikke ønskede at åbne for muligheden af autonome statsdannelser i de områder, hvor der nu var planlagt en omfattende germansk »Siedlung«. Hitler hældede overvejende til den sidste gruppe⁴.

Allerede i slutningen af 1941 var det lykkedes at få en godkendelse af legioner sammensat af ikke-slaviske folkeslag igennem. Det første bevæbnede korps, der anerkendtes af Hitler, var en kosakformation. Kosakkerne indtog i tysk forestilling en særstilling: Dels havde der eksisteret et historisk modsætningsforhold mellem kosakkerne og det nye sovjetiske system, dels gjorde deres krigstraditioner et passende indtryk i den

4. Fischers. 13 ff.

stat, der fremfor nogen lagde vægt på soldatermæssige egenskaber. Til overvindelse af skepsis hos raceideologer og -forkæmpere blev der brugt en pseudovidenskabelig teori om, at kosakkerne var efterkommere af de oprindelige østgoter og derfor ikke kunne sidestilles med de slaviske folkeslag⁵.

Kort tid efter begyndte en organisering i små enheder blandt tartarer, kalmycker, georgiere, armenere og en række andre folkeslag fra Kaukasus-området og Centralasien. Det skete på grundlag af retningslinjer, der officielt var udsendt af Værnemagtens overkommando (OKW) d. 10. januar 1942. Tilgangen til frivilligkorpserne antog et betydeligt omfang, thi Hitler blev betænkelig og forbød yderligere opstillinger, hvilket dog i juni 42 modificeredes til, at frivilligkorps kunne opstilles til brug i baglandet, men ikke til frontindsats. Til brug i baglandet og til arbejdsopgaver begyndte på samme tidspunkt en uautoriseret brug af russiske og ukrainske frivillige, som regel på initiativ af divisions- eller arméchefer⁶.

Ostministerium og Værnemagtens propagandaorganer havde imidlertid videregående mål med opstillingerne. Frivillighederne skulle være nationale befrielseshære, der med tysk støtte kunne give stødet til nationale rejsninger i Sovjetunionen. Muligheden for at danne sådanne befrielseshære var dog begrænset, så længe Hitler så med den dybeste mistro på en organisering af forhenværende sovjetborgere. Kun blandt visse af minoriteterne lykkedes det Værnemagten at få større opstillinger igennem. I juni 1942 anerkendtes opstillingen af en »tyrkisk« division, nemlig den 162. Inf.Div. bestående af kaukasiere, armenere og turkestanere. Divisionen blev sat under kommando af den tyske Persiens ekspert, professor Oskar Ritter von Niedermayer, der var vidt kendt på grund af en række eventyrlige politisk-videnskabelige Asiensrejser under Den første Verdenskrig og i 20'erne, et tysk modstykke til Sven Hedin⁷. Hertil kom baltiske divisioner inden for rammerne af Waffen-SS og en samling af kosakafdelingerne i et korps bestående af to divisioner under ledelse af den tyske general von Pannwitz⁸.

Vanskeligere lå situationen for udnyttelsen af de slaviske folkeslag, selv om det i sommeren 1942 var lykkedes værnemagtsafdelinger at få

5. A. Dallin: *German Rule in Russia 1941–45. A Study of Occupation Policies* (1957) s. 246 ff.

6. Dallin s. 555 ff.

7. Franz W. Seidler: *Oskar Ritter von Niedermayer im zweiten Weltkrieg. Ein Beitrag zur Geschichte der Ostlegionen. Wehrwissenschaftliche Rundschau.* Jg. 20. 1970 s. 168 ff.

8. Roland Gaucher: *L'Opposition en USSR 1917–67* (1967) s. 280.

oprettet russiske enheder i bataljonstørrelse (ca. 1.000 mand). Hertil kom, at værnemagsorganer fik intrigeret en propagandaoffensiv igennem, der skulle slå på temaer om en russisk national rejsning. Til brug herfor fandt hærstabens efterretningsafdeling for Østfronten, OKH. Fremde Heere Ost, der blev ledet af den senere bekendte vesttyske efterretningschef, Reinhard von Gehlen, frem til en egnet russisk marionet. Det var generaløjtnant i Den røde Hær, Andrei A. Vlasov, der var blevet taget til fange under forsvaret af Leningrad. Han var et kendt navn i den sovjetiske hær, havde i slutningen af 30'erne været sovjetisk militærrådgiver hos Chiang Kai-shek og spillet en fremtrædende rolle under forsvaret af Moskva i vinteren 1941/42. Vlasov erklærede sig villig til at medvirke ved dannelsen af en antikommunistisk, russisk bevægelse, og i en radioudsendelse i september 1942 fordømte han officielt det sovjetiske styre. I december 1942 dannedes »Den russiske Nationalkomité« med Vlasov som leder, og under komiteen oprettedes »Den russiske Befrielseshær«. Komité og hær var dog ikke andet end skyggeorganer. Fremde Heere Ost havde i første omgang overladt Vlasov til OKW's propagandaafdeling, og det var som gidsel i den tyske propaganda, at han og de nyoprettede organer skulle bruges⁹. På de opstillede russiske østbataljoner havde Vlasov ingen indflydelse. I stedet blev de fra sommeren 1943 administreret gennem en »General der freiwilligen Verbände« i OKH¹⁰.

Efter Stalingrad faldt nyrekrutteringen til østtropperne væsentligt. Udover krigskonjunkturerne spillede det også en rolle, at håbene om, at »Den russiske Befrielseskommité og -hær« kunne få overladt et politisk og militært ansvar, ikke blev indfriet. Hitler stillede sig på tværs af enhver tanke i den retning, og den 1. juli 1943 dekreterede han yderligere et totalt stop for nyopstilling af frivilliglegioner. I september 1943 blev Heeresgruppe Mitte tvunget til omfattende tilbagetrækninger, hvorunder det kom til panikreaktioner i de her indsatte frivilligafdelinger. Rapporter herom nåede til Hitler, der nu fandt en syndebuk for de militære fejlslag. Østtropperne blev beordret vestpå, i Hitlers formulering for at blive sat ned i de franske kulminer »zum Kohlenkratzen«. I virkeligheden dog til bevogtningsopgaver i Vest- og Nordeuropa, på Balkan og i Italien¹¹.

Den bekæmpelse af kommunismen, der var østtroppernes ideologiske basis, blev ved overflytningen gjort til skamme, og som gemene lejetropper uden løn måtte de nu medvirke til partisanbekæmpelse overalt

9. Fischer s. 32 ff., Dallin s. 524 ff. og Gaucher s. 252 ff.

10. Seidler s. 202.

11. o. a. s. 291. En uddybning af Hitlers bevæggrunde findes i et referat af en konference d. 8.6.43 ml. Hitler, Keitel og Zeitzler. *Journal of Modern History*. vol. XXIII. 1951. s. 58-71.

i det besatte Europa. Således blev kosakdivisionerne sat ind mod Titos partisaner i Jugoslavien, den tyrkiske division i Norditalien og den såkaldte Kaminski-brigade var senere medvirkende ved nedkæmpelsen af opstanden i Warschava¹².

Vlasov-bevægelsens opgaver var i denne periode begrænset til udsendelse af to aviser, Zaria for de sovjetiske krigsfanger, og Dobrovolets for de krigsfrivillige, tilsammen i et oplag på adskillige hundredetusinder. Dertil kom drift af en propagandaskole for aktivister i Dabendorf nær Berlin og en vis stærkt underdrejet politisk virksomhed på loyalt protysk grundlag udøvet fra Dabendorf og fire lokalrepræsentationer i Paris, Verona, Riga og København¹³.

Den af Hitler personlig inspirerede overflytning af østbataljoner fra Østfronten til bevogtningstjeneste i det besatte Vesteuropa fik i efteråret 1943 virkninger for Danmark. OKW beordrede i oktober 5 østbataljoner indsat i Danmark. Den tyske militære øverstbefalende i Danmark, general Hermann von Hanneken, protesterede herimod med henvisning til, at de russiske soldaters pålidelighed ikke kunne anses for givet. Da hans protester ikke blev taget til følge, fik han den rigsbefuldmægtigede i Danmark, Werner Best, til at foretage de samme indvendinger over for det tyske udenrigsministerium i det håb, at udenrigsminister Ribbentrop ville kunne overbevise militærledelsen om det uhensigtsmæssige i indsættelsen af russere i Danmark¹⁴.

Ribbentrop fandt ikke Hannekens og Bests argument, at russerne kunne træde i forbindelse med dansk modstandsbevægelse eller engelske agenter, for tilstrækkelig fyldestgørende til at indvende noget mod forlægningen. Derimod mente han nok, at der af andre grunde kunne rejses betænkeligheder. Placering af russerne blandt den »rassisch stolze und selbstbewusste Bevölkerung« kunne gøre et uheldigt indtryk, og f. eks. i Sverige kunne det udnyttes til angreb på Tysklands nordiske racepolitik. Argumentet lyder utroligt, men den racemæssigt stolte befolkning er altså vestjyder og vendelboere. For dem skulle det være krænkende overhovedet at se på de slaviske undermennesker, og i Sverige skulle man foregivet eller reelt være bekymret over en mulig etnisk blanding af de stolte vestjyder og de racemæssigt underlegne russere¹⁵.

Best var Gruppenführer i SS og følgelig en af raceideologiens bærere,

12. Seidler s. 203 f. og Gaucher s. 250.

13. Fischer s. 63 ff. Nærmere oplysninger om lokalrepræsentationen i København har ikke kunnet opspores.

14. Best til A.A. 20.10.1943. RA's kopier fra A.A. pk. 203, nr. 37380.

15. A.A. (Altenburg) til Best. 23.10.1943. A.A. pk. 203 nr 37389.

men samtidig realpolitiker nok til at indse, at den slags argumenter kom man ikke langt med over for OKW. Til Ribbentrop svarede han derfor næsten uden omsvøb, at hvis det sikkerhedsmæssige argument ikke blev taget alvorligt, var der ikke noget at stille op. Von Hanneken ville nu i stedet placere de fem bataljoner på afsidesliggende steder, nævnt blev bl. a. Hanstholm og Skagens Gren, så at chancen for at de skulle komme i kontakt med modstandskredse, var beskeden. Hermed kunne Ribbentrops frygt for, at russerne skulle falde befolkningen for meget i øje, også tilgodeses¹⁶.

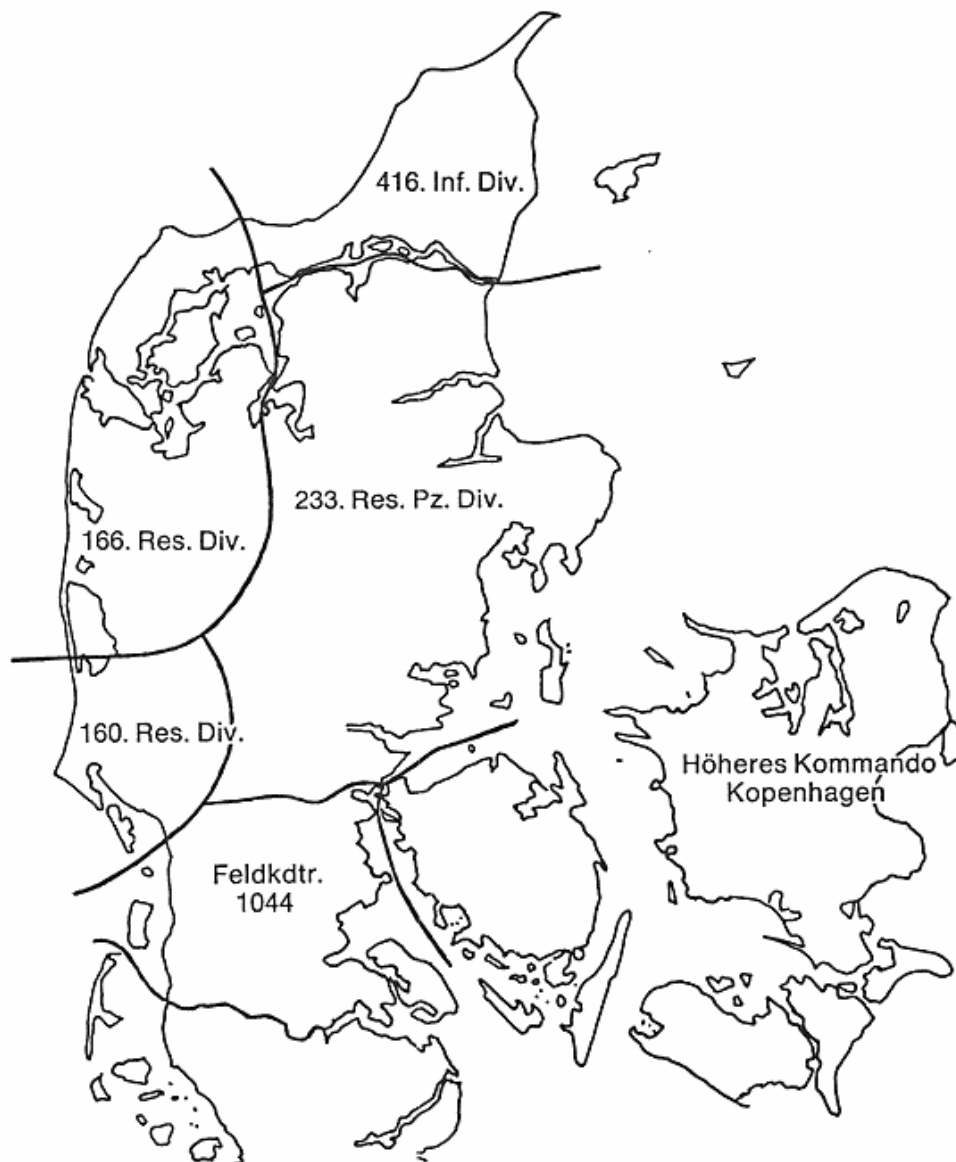
I løbet af november kom russerne, antagelig i alt 6.000 mand. De anbragtes i Nordjylland, hvor de blev understillet den 416. Infanteridivision, der var betroet forsvaret af Vendsyssel, Thy og Hanherred, og deres uddannelse og formering blev overladt divisionen. Der var dog ikke tale om, at de på nogen måde blev indlemmet i den tyske division, kun med henblik på krigsmæssig indsats var de underlagt divisionen. »Truppendienstlich« stod de under Wehrmachtsbefehlshaber Dänemark, der lod dem administrere af en særlig stabsofficer for østtropper placeret i Aalborg. Personelmæssige spørgsmål vedrørende østtropperne blev i hærledelsen behandlet af General der freiwilligen Verbände i OKH¹⁷.

Formeringen af de fem bataljoner var ingen hastesag. Efter at OKH i november 1943 havde godkendt, at de formeredes som fæstningsbataljoner, hvilket vil sige, at enhederne ikke blev gjort mobile, var der endnu i begyndelsen af januar 1944 forhandlinger mellem Wehrmachtsbefehlshaber og OKH om indsættelsen af tysk personel i bataljonerne. OKH havde foreslået 25 pct. tysk mandskab, Wehrmachtsbefehlshaber mente man skulle nøjes med 15 pct., thi hvis der blev indsat 25 pct., ville samtlige lederposter blive tyskbesat, hvad der kunne fremkalde russisk ærgrelse og eliminering af ethvert karriereincitament, for at indsatte russere som førere for tyskere ville man under ingen omstændigheder acceptere.

Ved en af bataljonerne, Ostbataljon 667, gik Wehrmachtsbefehlshaber endda videre. Bataljonen havde hidtil haft russisk føring, herunder også

16. Best til A.A. 26.10.1943. A.A. pk. 203. nr 37403

17. Kriegstagebuch v. Hanneken og Lindemann (KTB) 25.11.1943 og 1.3.1944. KTB er ført daglig ved Hannekens og Lindemanns hovedkvarter i Silkeborg af Wehrmachtsbefehlshaber I.a., d. v. s. den generalstabsofficer, der var direkte ansvarlig for troppernes føring og rangerende lige under generalstabschefen. Den er ført med et væld af detaljer fra prim. nov. 1943 til ult. maj 1945. Den er vedlagt en række bilag (Anlage), bestående af væsentlige ordrer, oversigter over troppeopstillinger og Lagebesprechungen. KTB indgår som pk. 200 og 201 i Generalstabens Efterretningssektions Stockholmsarkiv. RA.

1:2000000. Kort over tyske territorialgrænser i Danmark. Jan. 1944. (KTB-anlage. I. 22.1.1944).

Omtrent samtidig med ukrainerne var der kommet et hold ægte kosakker til Danmark, 800 mand og 400 heste. Kosakkerne blev i Danmark formeret som en særlig »Aufklärungsabteilung«. Efter træningsperioden i Oksbøl blev placeringsstedet Skørping mellem Aalborg og Hobro. En placering, der medførte, at afdelingen taktisk blev understillet den 223. Res. Pz. Div.²⁷. Afdelingen blev flittigt anvendt til bevogtning af den østjydske længdebane mod jernbanesabotage og i besættelsens sidste måneder endte den i Thy²⁸.

I efteråret 1944 fik Vlasov-bevægelsen endelig sit gennembrud, hvad der også fik virkninger i Danmark. Værnemagten kunne nu sanktionere, at også de russiske enheder blev samlet i større formationer, hvad der hidtil havde været absolut forbud mod²⁹. Støtten til Vlasov kom fra en helt uventet side, hans hidtidige hovedmodstander, Himmler. Initiativtager til kontakten mellem Vlasov og Himmler var Gunther d'Alquen, redaktør af SS-organet »Das schwarze Korps« og en slags propagandachef for Waffen-SS. D'Alquens og Himmlers planer var antagelig at bruge Vlasov-bevægelsen i SS's almindelige udmanøvrering af Værnemagten.

Under Himmlers patronage blev Vlasov's komité omorganiseret. Den fik navnet »Komiteen for de russiske folks befrielse« (KONR) og skulle således ikke blot omfatte de egentlige russere i etnisk forstand, men alle folkeslag under sovjetisk styre, baltere undtaget. Af Himmler fik den løfte om at blive indsat som provisorisk regering ved generobring af det nu tabte russiske imperium. Et løfte, der ikke syntes at være overhængende fare for, at Himmler skulle komme til at indfri. Endelig fik Vlasov løfte om, at østbataljonerne ville blive undergivet ham, og følgelig fjernet fra OKH's indflydelse. Det var det sidste, der interesserede i SS. I januar 1945, da det tyske nederlag syntes nær, begyndte dannelsen af Vlasov-hæren. I første omgang kun to divisioner, hvoraf der tilgik enheder fra Danmark til den anden division³⁰.

Samlingen af østbataljonerne i Danmark foregik på initiativ af OKH og Wehrmachtsbefehlhaber; men forudsætningen, for at det lod sig gøre, var som nævnt Vlasovs styrkede stilling. Den 16.–18. september 1944 var den russiske general Asperg i Danmark for at fremkalde en samling. Asperg var i staben hos General Köstring, General der freiwilligen Ver-

27. KTB. 22.8., 9.9. og 8.12.1944.

28. KTB. 8.11. og 11.11.1944, KTB. 16.8.1944.

29. F i s c h e r s. 45 ff.

30. F i s c h e r s. 72 ff.

bände OKH, og uden til knytning til Vlasov; han havde to samtaler med von Hanneken og var rundt ved østbataljonerne til besigtigelse. Von Hanneken gik åbenbart ind på en yderligere samling, thi kort efter afsendte Wehrmachtsbefehlhaber en ansøgning om opstilling af et russisk regiment, udover Gren. Rgt. 714. Ansøgningen blev hurtigt bevilget i OKH³¹.

De to tiloversblevne bataljoner af de fem oprindelige blev slået sammen under en regimentsstab, »Ehlers«, der slog sit kvarter op i Fjerritslev og følgelig blev underlagt 416. Inf. Div. Enheden blev foreløbig benævnt som et »Regimentsverband«, fordi den kun bestod af to bataljoner, men senere fulgte en tredje³².

Samlingen var ikke mere end lige gennemført, før russernes indsats for det tyske forsvar af Nordjylland blev helt afgørende. Den 3. oktober 1944 indløb der ordre fra OKW om, at den 416. Inf. Div. skulle indsættes ved fronten. Indtil en ny division kunne indsættes, måtte der improviseres et forsvar af Nordjylland, hovedsagelig på grundlag af de to russiske regimente og et enkelt tysk regiment bestående af rekonvalescenter. Hvor tyndt besat Vendsyssel var i den følgende måned, indtil der kom forstærkninger, ses, når hele kyststrækningen fra Hirtshals til Blokhus var besat af én russisk bataljon samt nogle få tyske artillerister som stamenheder i befæstningsanlæggene, i alt næppe mere end et kompagni på denne strækning. Hertil kom, at der stort set ingen reserver var i baglandet³³.

Wehrmachtsbefehlhabers skepsis over for de russiske enheder var måske ikke forsvundet, men hvor han i efteråret 1943 søgte at undgå de russiske bataljoner, ansøgte han nu i slutningen af 1944 om, at østtropperne måtte blive samlet i en division. Begrundelsen over for OKH var, at der ikke foreløbig kunne regnes med tilførsel af flere tyske faste divisioner i Danmark samt, at mange af de tyske enheder i Danmark var uddannelsesenheder og derfor ikke indsatsberedte. Kompensation kunne opnås ved at samle de russiske tropper i en division. Hertil kom utvivlsomt, at hvis OKH og OKW godkendte opstillingen, kunne der regnes med tilførsel af yderligere et antal østbataljoner til Danmark samt tysk specialmandskab og materiel.

Den 22. december kom General Köstring til Danmark for at forhandle om opstilling af divisionen med von Hanneken. Turen havde samme forløb som Aspergs, først en samtale med von Hanneken i Silkeborg, der-

31. KTB. 16.9. og 18.9.1944.

32. KTB. 3.10., 11.10.1944 og 11.2.1945.

33. KTB. 3.10. og 8.11.1944.

næst en inspektionsrejse i Nordjylland hos østtropperne og endelig en afsluttende forhandling i Silkeborg. Den 10. januar 1945 forelå ordre fra OKH om opstilling af en russisk brigade i Danmark, Brigade 599 (russ) blev den benævnt. Opstillingen skulle være tilendebragt d. 28. februar 1945³⁴.

Til opstillingen skulle anvendes alle de fem oprindelige østbataljoner, nu samlet i 2 regimenter, og kosak-opklaringsafdelingen. Herudover blev der lovet tilførsel af en bataljon og et kompagni russere fra Heeresgruppe Mitte samt en bataljon og to kompagnier fra Heeresgruppe A. Til gengæld måtte Wehrmachtsbefehlhaber afgive den ene af sine ukrainske bataljoner til Heeresgruppe A³⁵.

Opstillingsterminen kunne dog ikke holdes. Først indløb en række telegrammer, dels om at flere af de lovede enheder ville komme med stærkt formindsket mandskab, dels af de ville indtræffe flere uger senere end lovet. Endelig indløb der d. 26. februar fra OKW ordre om, at Gren. Rgt. 714, der var den egentlige grundenhed i divisionsopstillingen, skulle bort. To af bataljonerne skulle til Heeresgruppe Weichsel, den hastigt sammenskrabede hærgruppe, der skulle sættes ind mod det ventede russiske fremstød mod Berlin, og en bataljon skulle indgå i Vlasovs 2. Division³⁶.

Regimentet fyldte i alt 4 tog, hvoraf de 3 afgik d. 2. marts 1945, og det sidste d. 3. marts. Jernbanesabotørerne sørgede imidlertid for en forsinkelse, der sikkert ikke har været uvelkommen for mange af russerne. Endnu om aftenen d. 3. marts var kun et af togene nået ud over grænsen, først d. 4. april var de af sted på vej til henholdsvis Truppenübungsplatz Kreckow ved Stettin og Truppenübungsplatz Heuberg ved Hamburg³⁷.

Bataljonen, der gik til Heuberg, deltog således i Vlasov-hærens omtumlede endeligt. Den 1. Division blev i april indsat på Østfronten foran Berlin, men nægtede at tage kampen op på det anviste sted. I stedet trak den sig tilbage mod Dresdenområdet og videre ind på tjekoslovakisk territorium. Under spredte kampe med SS-enheder, herunder en baltisk frivilligdivision, kom de i kontakt med den borgerlige del af modstandsbevægelsen i Prag. Sammen foranstaltede de herefter en næsten fuldstæn-

34. KTB. 20.11., 11.12., 25.12.1944 og 19.1.1945, W.befeh.I.a. til OKH. 19.1.1945. Anlage KTB. II.

35. KTB 14.1. og 16.1.1945

36. KTB. 6.2., 10.2., 16.2., 18.2., 26.2.1945 og OKH.Gen.Stab. d. H. til W.befh. Dän. 24.2.1945 og OKH.Gen. d. freiw. Verb. til OKH.Org.Abt. 4.3.1945. Alex. sp. 2. nr. 1941-44.

37. KTB. 2.3., 3.3., 4.3.1945.

dig befrielse af Prag fra tysk herredømme, kort før Den røde Hær ankom og gjorde arbejdet færdigt. Rejsningens mening var, at amerikanerne uhindret skulle kunne sætte sig på Prag, Vlasov-russerne håbede, at de herigennem kunne få så megen goodwill hos amerikanerne og tjekkerne, at de slap for at blive udleveret til sovjetisk internering. Amerikanerne forsøgte imidlertid ikke at nå Prag, og Vlasov-divisionen gik herefter i ilmarsch mod amerikansk besat territorium, fulgt af den anden Vlasov-division, der befandt sig i samme område. Deres endelige skæbne blev uoverskuelig, en del blev interneret af Den røde Hær, andre af amerikanerne, der imidlertid foretog en tvungen repatriering. Endelig lykkedes det nogle at få smidt uniformen og blive optaget i UNRRA's flygtningelejre under falsk nationalitetsbetegnelse³⁸.

Til afløsning for de tre bortsendte bataljoner ankom der i februar og marts et antal spredte enheder, der skulle indgå i Brigade 599. Enhederne samledes i et kaukasisk regiment, under hvilken betegnelse der skjulte sig fem forskellige enheder opdelt i tre nationale grupper. To enheder fra Georgien, en bataljon fra Nordkaskasien, svarende til området nord for den Georgiske Sovjetrepublik, og to bataljoner fra den Aserbaidjanske Sovjetrepublik. Regimentet var sandsynligvis først samlet i begyndelsen af april 1945³⁹.

Den 24. marts blev det klart, at brigadens opstilling nu ikke kunne vente længere, thi den 166. Inf. Div. blev beordret hurtigst muligt til Vestfronten, og der var ingen afløsning i vente. Brigade 599 blev derfor meldt færdig til den fastsatte termin, og den 1. april blev den indsat som territorialdivision i 166. Inf. Div.'s hidtidige område, skønt en del af brigadens styrker først indtraf i området noget ind i april. Stort set alle i Danmark værende russiske enheder blev nu samlet på Vestkysten, og for de fleste blev det en rejse fra Vendsyssel eller Oksbøl⁴⁰.

Fra slutningen af 1944 var russerne blevet suppleret med andre frivillige. Specielt førtes der omkring årsskiftet et stort antal ungarske enheder til Danmark. Den 27. februar 1945 blev de opgjort til 4.600 mand, hvortil kom 63 kvinder og 40 børn⁴¹. Trediveårskrigen tilstande syntes at nærme sig. Ungarerne blev for de flestes vedkommende understillet Höh-

38. Fischer s. 97 ff. og Gaucher s. 271 ff.

39. KTB. 17.3.1945, Vortrag W.befh. 2.2.1945. Anlage KTB.II. og OKH.Gen. Stab. d. H. til W.befh.Dän. 27.3.1945. Alex. sp. 2. nr. 1939–40.

40. KTB. 24.3., 1.4., 8.4., 11.4., 12.4.1945, Lagebesprechungen 2.4., 10.4. og 23.4. 1945. Anlage KTB.II.

41. KTB. 27.2.1945. I april var antallet af ungare i Danmark steget til mellem 8. og 10.000 mand, hvoraf mindst 5.000 var anbragt på Øerne. Jvfr. KTB. April 1945.

eres Kommando Kopenhagen og anbragt på Sjælland. Denne kommando blev i foråret 1945 omdøbt til Inf. Div. Nr. 328; modstandsbevægelsen og svenskerne skulle åbenbart forledes til at tro, at det var en rigtig division, man stod over for, og ikke 8 sammenstykkede bataljoner bestående af ungarere, bedagede tyskere eller folk med allehånde defekter⁴².

I krigens sidste fase blev den tyske besættelsesstyrke endnu mere multinational. Der optrådte således en italiensk bataljon, og på Fyn var der placeret et estnisk regiment i Middelfart, der forekom letter i den tyske garnison i Odense, og i Nyborg var der 300 ungarere⁴³.

På Sjælland og Fyn skabtes der nogen kontakt mellem den danske modstandsbevægelse og de frivillige enheder, hvis krigsvillighed på dette tidspunkt var mindre end beskeden. I en indberetning fra byledelsen i Middelfart hedder det således om estlænderne; »Estlænderne i Middelfart er som tidligere meddelt uden våben, idet de er afvæbnet og interneret her i byen. De sover i halm og er aldrig af tøjet. De fleste er ældre mænd og næsten alle officerer. Der går rygter om, at to estlændere er blevet arresteret, da de har gået rundt i byen og drevet illegal virksomhed – ligeledes har estlænderne udtalt, at den dag, det går løs i Danmark, kan vi regne med dem«. Meddelelsen er i det hele korrekt, for d. 24. marts havde Wehrmachtsbefehlhaber anmodet OKW om, at regimentet blev flyttet tilbage til Tyskland på grund af upålidelighed og fraternisering med befolkningen, hvilket OKW bevilgede⁴⁴.

Med en ungarsk enhed på kasernen i Høvelte blev der etableret en direkte forhandlingskontakt. Ledelsen for modstandsbevægelsen i Frederiksborg amt Øst fik af ungarske officerer et direkte løfte om, at deres styrke ikke ville deltage i et evt. slutopgør mod den danske modstandsbevægelse. Løftet var ikke betydningsløst, thi den ungarske styrke havde som opgave at skulle spærre Den danske Brigades indfald mod København efter en landing i eller syd for Helsingør⁴⁵.

Endelig fandt der knap to uger før kapitulationen et sammenstød sted mellem ungarske og tyske soldater, der på en for tyskerne pinlig måde afslørede de frivillige enheders totale krigsulyst. Søndag den 22. april 1945 om morgenen kl. ca. 7 var en afdeling ungarske soldater opmar-

42. KTB. 14.3.1945. Samtidig omdøbtes »Divisionskommandantur Nordjütland« til 325. Inf.Div. og fra de øvrige reservedivisioner fjernedes ordet »Reserve«. Det hele som et led i det nævnte illusionsnummer.

43. KTB. 9.4.1945, Rapport fra Fynsledelsen 14.3.1945. Reg. IV's arkiv. RA. læg: indberetn. til K-udv. m.fl. og indberetn. fra Nyborg til Fynsledelsen 27.2.1945. læg: Nyborg.

44. Indberetn. 7.4.1945. Reg. IV. læg: Middelfart. og KTB. 24.3. og 27.3.1945.

45. Beretn. af I. V. Tegner 8.1.1946. Indberetn til Gk. vedr. Hærens bef.md.'s deltagelse i mb. Hærens Arkiv. Besættelsestiden VI.b. læg: Frederiksborg Amt.

cheret på Garderkasernens eksercerplads foran Rosenborg. Iflg. »Information«'s referat af begivenhederne gav de tyske officerer dem besked om, at de i løbet af formiddagen ville afgang fra København til frontindsats i Tyskland. Straks efter blev der uro i geledderne, og et øjeblik senere flygtede samtlige ungarere mod porten ud til Gothersgade medbringende deres våben. Tysk militær blev øjeblikkelig udkommanderet, og i de næste to–tre timer kom det til voldsomme ildkampe mellem tyskere og ungarere. De første sammenstød fandt sted i Rosenborggade, derefter bredte de sig ud over byen, op langs Nørrevold mod Aboulevarden, ned på perronerne på Nørreport station og i den modsatte retning over Kongens Have mod Kgs. Nytorv og Nyboder. Under kampene indsatte tyskerne fodfolkskanoner, der beskød grupper af ungarere i bl. a. Ørstedsparken og Kongens Have. Kampene fandt sted blandt en uforberedt civilbefolkning, og de omfattende skyderier over store dele af det indre København gav et tab på 8 dræbte danskere og mindst det dobbelte antal sårede. Noget før kl. 11 havde de sidste ungarere overgivet sig, deres eller tyskernes tab er ikke kendt, men de må have været betragtelige. Tyskerne forsøgte over for den danske offentlighed at bortforklare det opsigtsvækkende sammenstød med, at det i virkeligheden var et sabotørangreb på Garderkasernen. Ikke mange danskere fæstnede lid til den forklaring, dertil havde for mange været direkte vidner til begivenhederne⁴⁶.

Derimod var der i den danske modstandsbevægelse kun ringe viden om de russiske soldater i Vestjylland, som dog udgjorde hovedparten af de indsatte frivilligheder i Danmark. I den militære efterretningstjenestes sidste oversigt over de tyske tropper i Danmark før kapitulationen, er Brigade 599 kun kendt som »Res. Inf. Div. Nr. ?«, og som chef angives en general Blücher, hvad der ikke var korrekt. Det er slet ikke nævnt, at divisionen havde rent russisk mandskab, bortset fra en del tyske officerer og nogle få hastigt opstillede enheder af tidligere Luftwaffe-personel. I de bevarede referater af planlægningen i Frihedsrådets kommandoudvalg er der heller ikke omtale af de russiske enheder eller nogen speciel hensyntagen til frivillighedernes evt. manglende kampvillighed⁴⁷.

46. Information-Nordisk Nyhedstjeneste 23.4. og 25.4.1945. Også d. 3.5.1945 havde Inf. efterretninger om mytteritilfælde blandt de ungarske soldater i København, denne gang på Ingeniørkasernen og Artillerivejens kaserne, men åbenbart i et noget mindre omfang end på Garderkasernen.

47. Dansk Efterretningstjeneste nr. 23. 5.5.1945. Findes bl. a. i Slotsholmsdetachm. 0.2.'s Ark.pk. II. RA. Vedr. K-udvalgets planlægning, se spec. Frode Jakobsens »dagsordener«, F. J.'s Ark. RA.

I Jylland var forhåndskontakten mellem de frivillige enheder og modstandsbevægelsen betydelig svagere. I Hanstholm-området havde klitfoged Rasmussen dog en ganske god føling med stemningen i de her indsatte russiske og georgiske enheder, og gennem amtsrådssekretær Skaalum i Thisted besad han en indgang til den stedlige modstandsbevægelse. Rasmussen var dog noget af et særtilfælde, dels fordi han i embeds medfør havde hyppig kontakt med besættelsestropper og -myndigheder i området, dels fordi han var russisktalende. Hans kontakt med de russiske soldater var tilstrækkelig intensiv til, at de over for ham klart udtalte, at de var villige til at vende deres våben mod tyskerne. Tilsvarende udtalelser blev fremsat af soldater og officerer i en ungarsk bataljon i Klitmøller. Voldsommere begivenheder i dette område kom det dog ikke til før efter den tyske kapitulation⁴⁸.

Fra begyndelsen af april begyndte General Lindemann at forberede sig på et slutopgør i Danmark. En allieret invasion i Jylland over Nordsøen var nu mindre aktuel, og selv om muligheden for en rejsning af den danske modstandsbevægelse og brigadens overførsel med svensk hjælp blev taget i betragtning, blev forberedelserne først og fremmest rettet mod et engelsk fremstød gennem Nordtyskland op i Jylland fra syd. Forsvarets mening var, at Danmark (og Norge) skulle udgøre et pant i tysk hånd, hvormed tyskerne skulle kunne sikre sig indrømmelser i den endelige kapitulationsaftale. Som et led i disse forberedelser blev forsvarsstillingerne i Sønderjylland udbygget, og til dette arbejde blev foruden soldater og hjemmetyskere også anvendt et par tusinde russiske krigsfanger, altså rigtige krigsfanger uden tysk uniform⁴⁹.

Lindemann var i udtalelser til sine foresatte ret pessimistisk med hensyn til, om et sådant forsvar havde nogen udsigt til at kunne holde en rimelig tid. Et af usikkerhedsmomenterne var her de frivillige enheder. Den 1. maj meddelte han Dönitz: »Sämtliche Verbände haben infolge ständiger personeller und materieller Abgaben nur begrenzten Kampfwert. Besonders fehlt Beweglichkeit. Zuverlässigkeit der Russ. und Ung. Verbände für einen Grosskampf nicht unbedingt gewährleistet«⁵⁰.

Inden da var der på en konference den 24. april mellem Lindemann og divisionscheferne i Danmark blevet fastlagt følgende retningslinjer

48. Ref. af dav. landsarkivar J. Hvidtfeldts samtale med Klitfoged Rasmussen, Søholt. 12.6.1963. RA.

49. KTB. 1.4.1945. De russiske krigsfanger blev i Danmark indtil efteråret 1945 jvfr. Folmer Pedersens beretn. Nov. 1963. RA.

50. Lindemann til Dönitz 1.5.1945. RA. Danica. T-77. sp. 864. nr. 5/611894.

over for russernes og ungarenes deltagelse i en evt. slutkamp: Der skulle ske en stadig overvågning af russernes indre holdning, og samtidig ville der blive forsøgt anbragt et forøget antal tyske tropper blandt de russiske enheder. Soldater fra Luftwaffe, der var under uddannelse i Lemvig, ville blive formeret til bataljoner og stillet til rådighed for chefen for Brigade 599, Generalmajor von Hennig. De ungarske enheder ville man stille over for valget, om de ville deltage i en slutkamp eller ej. De, der ikke svarede ja, skulle for de mest loyales vedkommende formeres som bevogtningseenheder, mens resten skulle indsættes som ubevæbnede arbejdsbataljoner⁵¹. Russerne blev ikke stillet over for et tilsvarende valg, antagelig fordi deres placering i Jylland var for vigtig til, at de kunne undværes.

Den 6. maj, dagen efter kapitulationen, kan de første lydighednægtelser blandt de russiske soldater registreres.

Fra den 5. maj om morgenen var besættelsestropperne blevet holdt inde på deres forlægninger. I løbet af den 5. og 6. maj var den tyske rømning af Danmark aftalt mellem de allieredes repræsentation i Danmark, SHAEF-Mission to Denmark, og repræsentanter for General Lindemann. De endelige rømningsbetingelser gik ud på, at de tyske tropper holdtes under Lindemanns kommando samt, at de snarest muligt skulle søge til Slesvig-Holsten medbringende håndvåben og personlig udrustning. Benyttelse af de danske jernbaner var forbudt, og forplejning måtte ske ved eksisterende lagre, rekvisition af fødevarer var ikke tilladt, og danskerne var ikke forpligtet til at sælge fødevarer. Overnatninger under udmarchen måtte ske ved bivakuering. Lindemann havde på det skarpeste forbudt sine tropper at overgive sig til den danske modstandsbevægelse eller lade sig afvæbne af modstandsstyrker⁵².

Lindemann inddelte tropperne i 6 marchgrupper, svarende til de 6 hidtidige divisionsområder, og Brigade 599 blev benævnt Marchgruppe E, med brigadens chef, Generalmajor von Hennig, som marchgruppechef⁵³.

Lindemanns hovedkvarter i Silkeborg opretholdt efter kapitulationen stadig telegrafisk forbindelse med bl. a. Dönitz-regeringen i Mürvik samt med Oberbefehlshaber Nordwest, Feltmarskal Busch. Hertil sendtes, indtil rømningen var afsluttet, dagsmeldinger fra Lindemann. Dagsmeldingen for den 7. maj lød: »Marschbewegung zur Räumung Dänemarks um

51. Besprechung mit den Kd.General, den Div.Kdrn. und den Kdrn. der Schulen. 24.4.1945. Anlage KTB.II.

52. KTB. 6. og 7.5.1945.

53. KTB. 7.5.1945.

00.00 Uhr begonnen. Weigerung von fremdländischen Einheiten zum Abmarsch wurde im wesentlichen überwunden«. Den 8. maj hed det tilsvarende: »Weiterhin Schwierigkeiten mit dem Abmarsch fremdländischer Verbände«. Fra den 8. maj gik dagsmeldingen over til at omtale hver enkelt marchgruppe. Ifølge meldingen fra marchgruppe E syntes det endelig at være lykkedes at få russerne af sted sydpå, uden at disciplinen af den grund var blevet genoprettet. »Marschgruppe E: Steht südlich Skern, Schwierigkeiten bei Russen. Entwaffnung der russischen Brigade ist von A. O. K. (Armee Ober Kommando) angeordnet und wird 10. Mai beginnend durchgeführt«⁵⁴. Meldingens knappe form giver kun et lidet dækkende indtryk af det vidtsprede mytteri i brigaden, der delvis lader sig rekonstruere ud fra danske iagttageres meldinger.

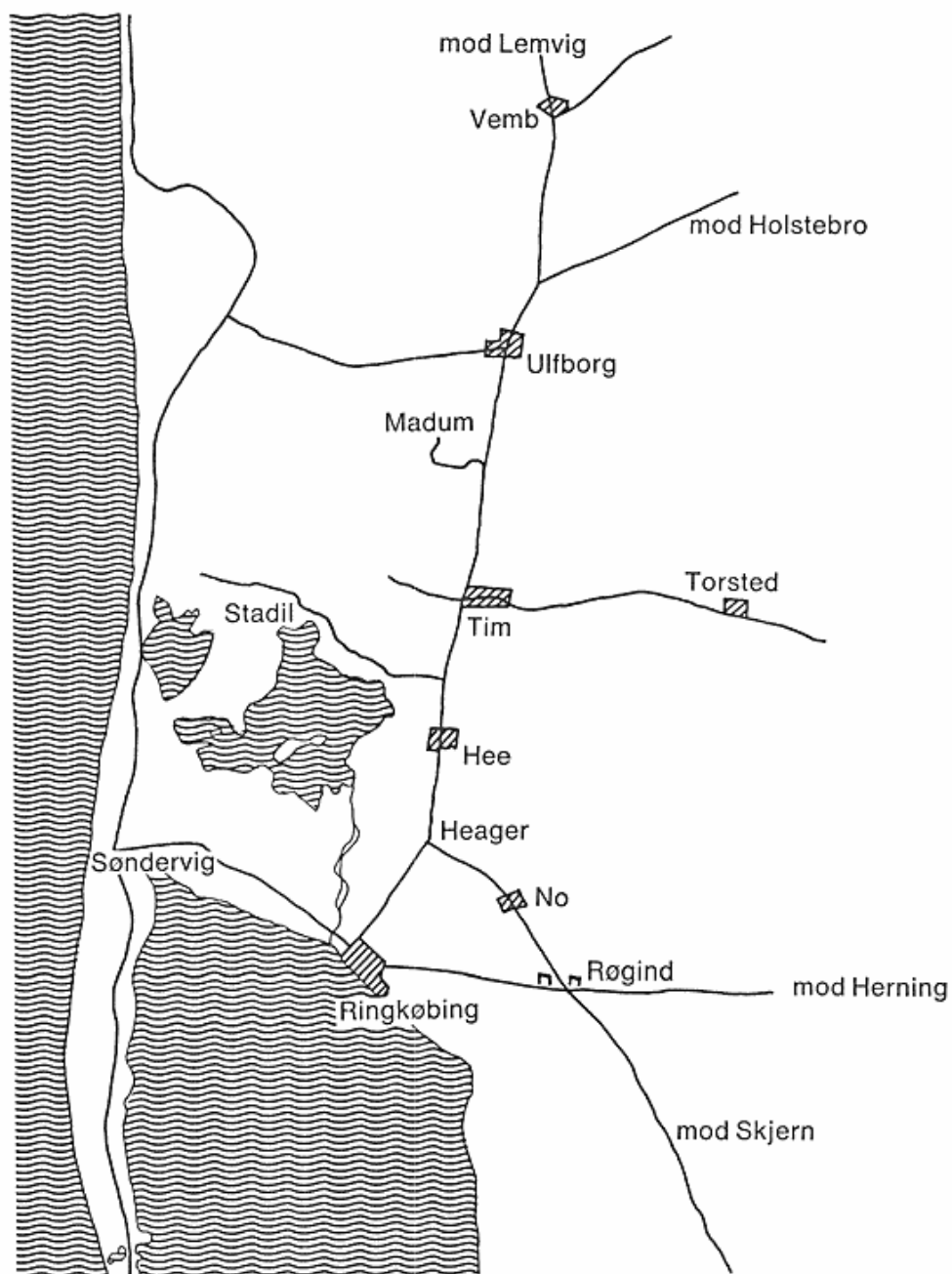
Problemer med frivillighedernes afmarch opstod bl. a. i Hanstholm-området fra den 6. maj. En del georgiske soldater fra Brigade 599 flygtede ud i en nærliggende plantage medbringende et par danskere som gidsler. Den tyske kommandant på stedet truede med magtanvendelse over for georgierne, hvad der ville have medført alvorlig fare for de danske gidslers liv. Amtmanden i Thisted fik tyskerne til at afstå herfra, og samtidig ordnede klitfoged Rasmussen og amtsrådssekretær Skaalum en privat indkvartering af de flygtede georgiere og en frigivelse af gidslerne. På dette grundlag forblev georgierne på egnen i knap to uger, indtil tyskerne var væk; derefter sendtes de sydpå. Der var flere enheder, som det ikke lykkedes for tyskerne at få af sted. En bataljon ungarere i Klitmøller og Hundborg måtte ved dansk foranstaltning transporteres væk pr. jernbane; speciel tilladelse hertil indhentedes i København, og en ukrainsk afdeling i selve Hanstholm blev også ladet tilbage og måtte afvæbnes med engelsk hjælp⁵⁵.

De mest dramatiske og mest veloplyste situationer under øst-tropperens udmarch af Danmark opstod dog i Ringkøbing-området, hvor det kom til egentlige sammenstød mellem tyskere og russere. Her blev der også tildelt den danske modstandsbevægelse opgaver, der ikke var uden betydning.

Modstandsbevægelsen i Ringkøbing talte den 5. maj 360 mand, hvoraf halvdelen hørte hjemme i Ringkøbing by, mens resten var fordelt i små oplandsgrupper. Byerne Tim og Ulfborg, der har særlig interesse i forbindelse med de følgende begivenheder, talte således henholdsvis 25

54. KTB. 7., 8., 9.5.1945. Telegrafforbindelserne jvfr. telegrammer i telegrambog fra Funkstelle. Silkeborg. LA. Viborg.

55. Samt. Klitfoged Rasmussen.

Skitse over Ringkøbingområdet. 1:200.000.

og 32 mand⁵⁶. Byleder i Ringkøbing var Amtsinspektør H. Bork-Larsen, der stod under modstandsbevægelsens region II med hovedkvarter i Århus og Region II's sektion A, der havde hovedkvarter i Holstebro.

Bork-Larsen havde natten til den 5. maj opsøgt den tyske kommandant i Ringkøbing og fået tilsagn om, at hans soldater ville forblive på kaserne og ikke gribe ind mod de bevæbnede modstandsgrupper, der havde fået ordre til at samles den 5. maj kl. 8,00; til gengæld ville Bork-Larsen ikke forsøge at afvæbne de tyske tropper i byen, der bestod af knap 200 russere fra det kaukasiske regiment 1605⁵⁷.

Aftalen viste sig at blive til umiddelbar størst nytte for den tyske kommandant, thi den 6. maj om aftenen henvendte to af de russiske soldater sig til modstandsbevægelsens vagthold på Jernbaneplassen i Ringkøbing og tilbød, at den samlede kaukasiske styrke i byen ville aflevere deres våben. Modydelsen skulle antagelig være, at de ikke blev sendt sydpå med tyskerne. Byledelsen afslog straks tilbudet uden at gå ind i en nærmere drøftelse.

Den 7. maj kl. 11,00 kom den første større russiske kolonne gennem byen. Modstandsbevægelsen havde sat poster ud og opfordret befolkningen til at holde sig inden døre, og kolonnen kom igennem byen uden episoder. Kl. 19,00 kom endnu en russisk kolonne igennem byen, også denne gang uden episoder, selv om man ikke havde nået at få borgerne inden døre. Derimod blev der på vejene til og fra byen fundet betydelige mængder våben og ammunition, der var bortkastet af de bortdragne russiske soldater⁵⁸.

Den 8. maj om morgenen kom den første melding til byledelsen om, at voldsomme begivenheder fandt sted blandt de russiske enheder.

Fra Voldbjerg meldtes, at der fandtes en del russiske soldater syd for Hee, og at der hørtes flere detonationer fra området⁵⁹. Hvorvidt der her var tale om et opgør mellem russere og tyskere eller blot bortskydning eller bortsprængning af ammunition, kan ikke afgøres; men natten mellem den 8. og 9. maj fandt sådanne opgør sted i området syd for Vemb. Modstandsbevægelsen i Ringkøbing meldte den 9. maj kl. 13,10, at 3 russiske bataljoner havde afvæbnet og skudt deres tyske officerer under

56. Udat. (men fra efter 5.5.1945) og usign. styrkeliste. Ringkøbing distrikt. Arkiv fra Mb. i Ringkøbing. pk. I. LA. Viborg. Samtlige i det flg. nævnte dok. af dansk proveniens uden arkivangivelse, er fra dette arkiv.

57. Beretn. af H. Bork-Larsen. Udat. men ca. 1946.

58. Dagsberetn. fra politigruppen i Ringk. 6.5. og 7.5.1945.

59. Melding 8.5.1945 kl. 8,15. Denne og flg. meldinger er kopier af indtlf. meldinger fra lokalgrupper, patruljer m. v. til modstandsbevægelsens kommandostation i Ringkøbing.

marchen sydpå⁶⁰. I selve Ulfborg by var der indkvarteret tyskere, som modstandsfolkene fra Ulfborg var i kontakt med fra kl. 5 om morgenen, antagelig efter at skydningen lige uden for byen var konstateret i nattens løb. Modstandsbevægelsen i Ulfborg nåede til enighed med tyskerne om, at modstandsfolkene ville trække deres vagtposter tilbage til selve byen, medens tyskerne besatte alle indfaldsveje til byen med væbnede poster⁶¹. Ulfborg var hermed i den paradoksale situation, at den var sat under tysk væbnet beskyttelse 4 dage efter den tyske hær havde kapituleret.

Som et vidnesbyrd om natten begivenheder blev der ved Madum og Tim fundet lig af tyske befalingsmænd, nødtørftigt begravet langs vej-kanten⁶². Udover disse, der kun androg et par stykker, er det imidlertid umuligt at sige noget om antallet af ofre for de interne opgør i Brigade 599.

Først på eftermiddagen den 9. maj meldtes det fra Ulfborg og Tim, at et antal tyske kampvogne fulgte efter de oprørske russiske enheder. Hvorvidt kampvognene var sendt ud for at nedkæmpe russerne eller blot tilfældigt befandt sig i området, kan ikke siges med sikkerhed, men det sidste er mest sandsynligt i betragtning af dagens videre begivenheder. En melding kl. 13,10 taler om tysk forfølgelse af russerne, medens det kl. 14,30 hedder, at tyskerne og russerne ligger lige over for hinanden syd for Ulfborg uden at skyde⁶³. De russiske styrker var dog i vid udstrækning spredt efter natten begivenheder, og fra en række forskellige lokaliteter i området meldtes om større eller mindre grupper af bevæbnede russiske soldater, der søgte efter mad og indkvartering. Kl. 7,45 kom den første af disse meldinger til Ringkøbing: 4 russere bevæbnede med pistoler og håndgranater opholdt sig i en plantage ved Torsted. De blev afhentet af en patrulje af modstandsfolk; kl. 12,50 var der 5 russere på en gård i No, der ikke så ud til at ville forlade gården af sig selv, kl. 14,00 en melding fra Heager om, at der var russere rundt på gårdene for at bede om indkvartering, og fra Stadil kl. 19,30, at 110 russere var søgt ind på en gård, hvor de bad om æg og mælk⁶⁴.

Selv om kampvognene nordfra ikke syntes at ville gå til kamp, med-

60. Melding 9.5. kl. 13,10.

61. Sit.melding fra Ulfborg 9.5. kl. 23,50.

62. Melding fra Ulfborg 11.5. kl. 22,15, melding 9.5. kl. 22,00.

63. Melding 9.5. kl. 13,10 og 9.5. kl. 14,33. I en melding modtaget ved General-kommandoen i Kbh. d. 9.5. er der meddelelse om, at tyske panservogne forfølger russerne. Afsenderen er ikke anført, men det er antagelig Region II på basis af oplysninger fra Sektion A. i Holstebro. Sit.meldinger til G.k. Hærens Arkiv. Besættelsestiden VI.b.pk.I.

64. Melding 9.5. kl. 7,45, 12,50, 14,00 og 19,30.

førte spredningen af russerne endnu en risiko for sammenstød, thi omkring No befandt der sig en større tysk kolonne på et par bataljoner⁶⁵. Russerne var således lukket inde mellem to tyske styrker i en desperat situation, hvor de ydermere var næsten uden mad.

Ved modtagelsen af de alarmerende meldinger oprettede byledelsen i Ringkøbing som første foranstaltning en vejspærring ved Heager i løbet af formiddagen. Den skulle forhindre russerne i at drage ind i Ringkøbing, i stedet måtte de dreje ad bivejen mod No og den foranliggende tyske kolonne. Dernæst tog Bork-Larsen og politilederen i Ringkøbing, politifuldmægtig Krag, til Tim, hvortil russernes hovedkvarter blev lokaliseret. De fik kontakt med en russisk Oberleutnant, der lovede at respektere vejspærringen og at lade hovedstyrken fortsætte næste dag til Røgind, hvor No-vejen skærer hovedvej 15, samt at lade soldaterne bivaquere i stedet for at søge kvarter på gårdene. Som modydelse kunne danskerne tilbyde 50 sigtebrød, 200 rugbrød og noget smør med mulighed for 300 rugbrød mere. Endelig kontaktede Bork-Larsen og Krag den tyske kolonne i No og sikrede sig, at den ville drage videre tidlig næste morgen før russernes ankomst.

Efter dette tilfredsstillende resultat, der syntes at ville skåne egnen for større sammenstød og mulige plyndringer, kontaktedes Region II's hovedkvarter i Århus, og derfra lovede man at skaffe et par af de fåtallige engelske kampvogne til Ringkøbing næste dag for at afvæbne de russiske bataljoner. Kampvognene, der var kun to eller tre, nåede frem næste morgen, og sammen med store dele af modstandsstyrken fra Ringkøbing og opland fik man afvæbnet russerne, først en styrke i Tim og derefter hovedstyrken, der lå lidt nord for Røgind⁶⁶.

Det sidste, man så til de russiske soldater på Ringkøbingegnen, var løse desertører, der blev taget op af patruljer i de næste dage. De blev alle ført til Ringkøbing, hvorfra de blev sendt med toget sydpå til den lokalitet, der lå nærmest hovedkolonnens formodede opholdssted⁶⁷.

I dagsmeldingerne fra Lindemann's hovedkvarter kan marchkolonnens bevægelser sydover følges. Den 10. maj var de første afdelinger nået syd for Skjern, den 12. til Varde, den 14. til Ribe og den 17. til området omkring Tønder. Marchkolonnens chef var indtil den 10. forblevet

65. Bork-Larsens beretn.

66. Melding fra borgmesteren i Ringkøbing om kontakt med Ulfborg 9.5., Bork-Larsens beretn., Dagsmelding fra politiet i Ringk. 10.5., Sit.melding Ulfborg 10.5. kl. 23,50.

67. Melding 11.5. kl. 00,32, 12.5. kl. 14,00, 13.5. kl. 16,00. Sit.melding fra Ringkøbing til Sektion A. 13.5.

i Lemvig, hvorefter han og hans stab kørte til Oksbøl⁶⁸. Under hele mytteriets har dennes kendskab til begivenhederne sandsynligvis kun været fragmentarisk. Fra marchgruppeløbet var der konstant forbindelse til Lindemanns hovedkvarter; men i de bevarede telegrambøger fra Funkstelle i Silkeborg er der ikke opnoteret modtagne telegrammer om begivenhederne⁶⁹. Dertil kommer, at først den 17. maj har dagmeldingen en opsummering af begivenhederne ved Brigade 599. Den lyder i sin helhed: »Teile fremdländischer Verbände seit Beginn der Marschbewegung unzuverlässig. Von russ. Brigade meuterte das II Gren. Rgt. 1605, beim Rest des Rgt. sowie bei Teilen Pi. Kp. (Pionerkompagni) 599, A.A. (artilleriafdeling) 1590, A.A. 1599 und bei Pz. Jg. Kp. (Panserafværgekompagni) 599 verschiedene Zwischenfälle. Entwaffnung der gesamte Brigade wurde daraufhin durchgeführt. Marschbewegung zur Zeit flüchtig. Deutsches Rahmenpersonal von der Truppe getrennt. Russen marschieren unter russischer Führung. Teilweise Wiederaufnahme von Waffen festgestellt. Haltung der Truppe nach wie vor unzuverlässig, insbesondere 1605. Ausgesprochen kommunistische Tendenzen bei II 1605«. Der nævnes endelig, at der i de ungarske enheder også var forekommet tilfælde af lydighedsnægtelse samt, at en delvis afvæbning af disse var gennemført⁷⁰. Det er tydeligt, at marchledelsen ikke har fået kontrol over de russiske enheder endnu. Henvisningen til de kommunistiske tendenser i Rgt. 1605. 2. Bataljon, netop den enhed der syd for Ulfborg nedskød tyske befalingsmænd og afvæbnedes af englænderne og den danske modstandsbevægelse, må antagelig forstås derhen, at der har gjort sig soldaterrådsbevægelser gældende.

Russernes udmarch blev derimod fulgt af modstandsbevægelsen i Region III, hvor by- og distriktsledelser i de områder, der passeredes, var underrettet om de specielle forhold i kolonnen. Marchrute og overnattingssteder blev derfor i et vist omfang fastlagt af modstandsbevægelsen⁷¹. Den 22. maj havde den sidste russer i marchkolonnen passeret grænsen; turen gik herefter til en af de engelske opsamlingslejre i Nordtyskland, hvorfra de i løbet af sommeren eller efteråret blev sendt til den sovjetiske besættelseszone og videre østpå. Deres videre skæbne her er et kapitel for sig, der ikke skal følges op i denne forbindelse.

68. KTB. 10., 11., 12., 13., 14.5.1945.

69. Funkstelle. Silkeborg. Den 10.5. er der kun et notat om et telegram fra Brig. 599. »21,40: Wir beenden morgen früh um 0700 Uhr und melden uns ab 1500 wieder«.

70. KTB. 18.5.1945.

71. Folmer Pedersens beretn. Nov. 1963.